

În acest an

Hoc anno

Dragi elevi,

Ne întâlnim în acest an școlar, pentru prima dată, cu o disciplină de studiu care presupune o călătorie în timp: *Elemente de limbă latină și de cultură romană*. Ați auzit rostindu-se adeseori expresia *Cunoaște-te pe tine însuși* (iar romanii spuneau *Nosce te ipsum*). Nu există o cunoaștere de sine adevărată fără cunoașterea trecutului (personal, individual, ori cel al unui popor, un trecut colectiv). Pentru a înțelege pe deplin ce suntem astăzi, este nevoie să știm pe „umeri” cărui trecut stăm. De aceea, călătoria pe care o vom face în acest an școlar este spre trecut. Deoarece, în curgerea timpului, *prezentul* se plămădește pe *trecut* și pregătește *viitorul*. Vom descoperi și vom înțelege împreună că *limba latină* este *liantul* din compoziția multora dintre limbile vorbite astăzi. Vom descoperi și înțelege împreună că *temelia* culturii și civilizației europene (dar, atenție, nu numai a acesteia) se așază solid pe *cultura greco-romană*. Prin sângele nostru, ca ființe umane, circulă sângele celor care ne-au dat viață. Prin „sângele” nostru lingvistic și cultural, circulă moștenirea de limbă și cultură a *Romei* impunătoare și a *Greciei* gânditoare. Avem în față o călătorie spre trecut, cu ajutorul căreia vom putea privi încrezători spre viitor: *Per aspera ad astra* (iar noi, românii, spunem *Pe căi anevoioase, se ajunge la stele*). Așadar, să începem!

Arul lui Constantin, Roma, Italia (detalii)

Cuprins

Tabula materiae

În acest an. Hoc anno / 3

Dintru început. Ab initio

Manualul tipărit. Prezentare generală / 6

Manualul digital. Prezentare generală / 8

Metode complementare de evaluare / 9

Fișe de observare / 10

Non vitae sed scholae discimus. Recomandări pentru o învățare eficientă / 12

Roma caput mundi. Scurtă recapitulare inițială / 13

Unitatea 1

Elemente de limbă latină / 14

Latina lingua

Lecția 1 / 16

Geneza limbilor. Familii de limbi

Linguarum ortus. Linguarum familiae

Lecția 2 / 18

Limba, un organism viu

Lingua, vivus organismus

Lecția 3 / 20

Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi

Latinae Litterae. Litterae quibus hodie utimur

Lecția 4 / 22

Cifre romane / Cifre arabe

Romani numeri / Arabici numeri

Lecția 5 / 24

Semne științifice

Scientialia signa

Lecția 6 / 26

Lexic: istoria cuvintelor. Moștenire și împrumut

Vocabula: historia verborum. Hereditas et mutatio

Lecția 7 / 28

Cuvinte latinești în limba română

Dacoromanicae linguae Latina vocabula

Lecția 8 / 30

Alte limbi romanice

Aliae Romanicae linguae

Lecția 9 / 32

Alte limbi europene (în special engleza)

Aliae Europaeae linguae (praesertim Anglica)

Lecția 10 / 34

Vocabular științific grecesc și latinesc

Scientialia vocabula Graeca et Latina

Lecția 11 / 38

Flexiunea în limba latină și în limba română

Flexura in lingua Latina et Dacoromanica

Lecția 12 / 40

Structura cuvântului. Elemente de sintaxă

Verbi structura. Syntaxis elementa

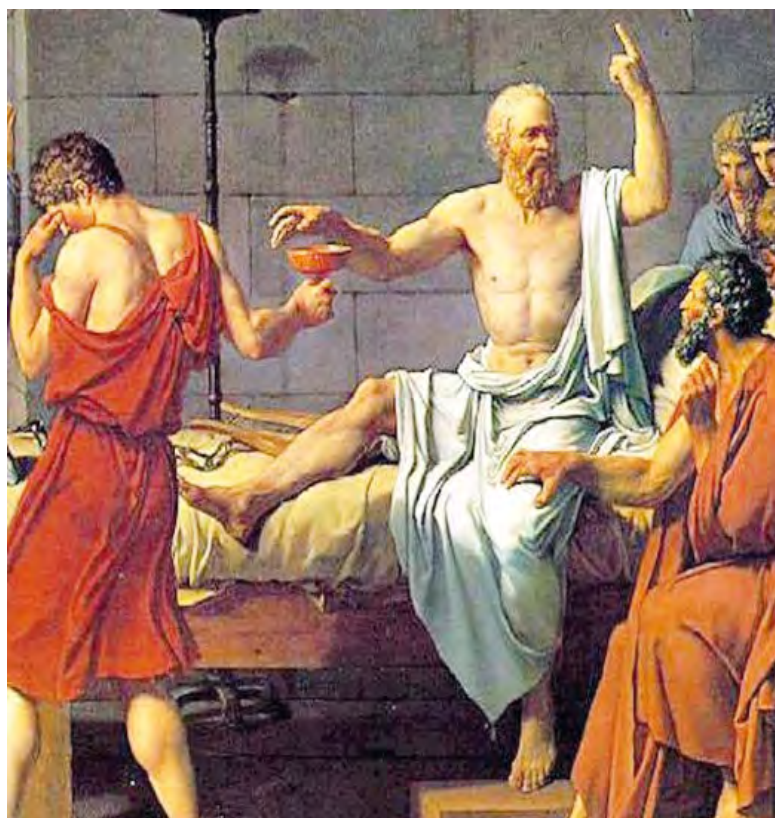
Lecția 13 / 42

Cuvântul în enunț și context

Verbum in enuntiatione et contextu

Recapitulare / Repetitio

Evaluare / Examen / 44

Unitatea 2

Cultura greco-romană / 48 Graeciae et Romae cultus

Lecția 1 / 50

Orașul Roma. Puterea romană
Urbs Romae. Romanum imperium

Lecția 2 / 54

Sunt cetățean roman
Civis Romanus sum

Lecția 3 / 58

Sfântul Imperiu Roman
Sacrum Romanum imperium

Lecția 4 / 62

Zei Romei și ai Greciei
Romae et Graeciae dei

Lecția 5 / 66

Viața publică și privată. Modele de instituții
Vita publica et privata. Institutorum exempla

Lecția 6 / 70

Oameni vestiți
Clari homines

Lecția 7 / 76

Arta Greciei și a Romei
Graeciae et Romae ars

Recapitulare / Repetitio
Evaluare / Examen / 84

Unitatea 3

Valori perene / 86 Virtutes perennes

Lecția 1 / 88

Modele de gândire. Modele morale și civice
Cogitationis exempla. Exempla moralia et civilia

Lecția 2 / 100

Știința antică
Antiqua scientia

Lecția 3 / 102

Modele artistice
Artis exempla

Recapitulare / Repetitio

Evaluare / Examen / 108

Recapitulare finală / 112

Repetitio finalis

Evaluare finală / 114

Examen finale

Dicționar / 116

Glossarium

Să ne bucurăm deci!

Gaudeamus igitur! / 120

Dintru început Ab initio

Manualul tipărit Prezentare generală

Conținuturile manualului sunt concepute astfel încât parcurgerea lor să asigure dobândirea de către elev a următoarelor **competențe generale și specifice**, prevăzute de *Programa de studiu pentru această disciplină*:

1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne
 - 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte
 - 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/alte limbi romanice/moderne
2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socioculturale
 - 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană
 - 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii
 - 2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate

Traseul învățării

Structura lecțiilor este caracterizată de **logică și coerență** în succesiunea conținuturilor, **claritate și accesibilitate** în ceea ce privește limbajul, **rigoare și ordine** în organizarea ilustrațiilor. Aceste trăsături ale lecției îți vor asigura un **traseu al învățării** plăcut, eficient, accesibil. Studiază descrierea secvențelor pe care le vei întâlni atunci când vei parcurge acest traseu. Care dintre titlurile secvențelor ți-au stimulat cel mai mult curiozitatea și motivația de a învăța? Argumentează alegerea ta.

Observ și descopăr

Am învățat și aplic

Antrenament

Repere ale învățării

Memorie culturală

Știi că ...

Gândul zilei

The collage features a textbook page on the left with the title 'Unitatea 1 Leția 2 Limba, un organism viu Lingua, vivus organismus'. It includes a section 'Observ și descopăr' with a photograph of a group of people and a section 'Am învățat și aplic' with a photograph of a Roman city. On the right, there is a section 'Antrenament' with a photograph of a man and a section 'Știi că ...' with a photograph of a man. Red arrows point from the section headers to these specific parts of the collage.

Manualul după care vei studia în acest an școlar este structurat în **trei unități de învățare**, în conformitate cu cele **trei domenii de conținut** ale *Programelor* pentru *Elemente de limbă latină și de cultură romană*.

Fiecare unitate se deschide cu două pagini de gardă, în care regăsești:

- corespondența dintre lecțiile unității și conținuturile din *Programă*;
- competențele ce urmează a fi dobândite în urma parcurgerii conținuturilor fiecărei unități;
- ilustrații sugestive pentru tematica predominantă a unității de învățare.

Observ și descopăr

Rubrica de deschidere a fiecărei lecții are ca obiective să îți capteze atenția și să îți stimuleze interesul pentru studiu. În acest sens, vei întâlni activități care presupun:

- lucrul cu textul;
- oferirea de răspunsuri la întrebări sau formularea unor opinii personale, argumentate;
- asocieri de termeni și concepte; crearea de legături între unele idei ori concepte și viața cotidiană;
- studiul/analiza unor imagini.

Repere ale învățării

Această secvență este dedicată prezentării de noi cunoștințe. Aspectele pe care este bine să le urmărești sunt:

- tratarea integrată a elementelor de limbă cu elementele de cultură;
- prezența unui *Vocabular* în lecțiile în care se lucrează cu scurte texte în limba latină;
- prezența rubricii *Dicționar: Din viața cetății*, în care sunt surprinse și explicate aspecte relevante în ceea ce privește cultura greco-romană.

Memorie culturală

Conținutul secvenței *Memorie culturală* are ca obiectiv prezentarea de informații și material ilustrativ sugestiv pentru modul în care limba latină și cultura greco-romană au influențat civilizația popoarelor europene, dar și pe aceea a unor popoare de pe alte continente. Vei observa cum au fost asimilate, spre exemplu, elementele de limbă latină în limbajul științific. De asemenea, vei descoperi o moștenire culturală vastă, în domenii variate: literatură, artă, arhitectură, arheologie.

Am învățat și aplic

Această rubrică, cu caracter aplicativ, este destinată activităților individuale, în perechi sau în grup. Ea cuprinde o diversitate de exerciții, cu grade diferite de dificultate, axate pe cele două mari orientări ale manualului: *limbă latină și cultură romană*.

• Antrenament

Pe aceeași linie aplicativă, secvența de antrenament are în vedere proiecte (individuale sau în grup), prezentări, investigații, activități creative, de documentare, jocuri.

Știi că ...

Cunoștințele dobândite în cursul lecției sau cele descoperite de către tine în urma activităților aplicative sunt completate de informații cu un pregnant caracter interdisciplinar: lingvistic, artistic, științific.

• Gândul zilei

Această secvență este dedicată prezentării unor maxime, proverbe, expresii latine care, prin încărcătura lor semantică, constituie un îndemn la reflexie asupra adevărilor fundamentale ale lumii în care trăim.

Manualul digital. Prezentare generală

Manualul în format digital poate fi utilizat în [varianta standard](#) a [oricăruia dintre următoarele browsere](#): Google Chrome 31+ (Windows Vista, Android 4.03+, Linux. OS X 10.9+, iOS 7.1.X+), Mozilla Firefox 25+ (Windows Vista, Android 4.03+, Linux, (OS X 10.9+, iOS 7.1.X+), Internet Explorer 10+ (Windows 7+), Safari 7+ (OS X 10.9+, iOS 7.1.X+) sau echivalent.

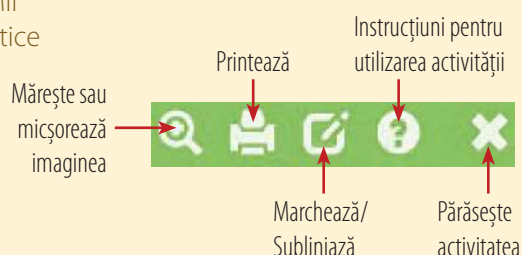
Varianta digitală a manualului asigură un [sistem de asistență de navigare \(help\) general](#) și un [sistem de asistență \(help\) contextual](#).

Acestea facilitează atât orientarea în interiorul manualului (prin utilizarea butoanelor de navigare), cât și eficiența accesării și utilizării a [Activităților Multimedia Interactive de Învățare \(AMII\)](#) incluse în lecțiile manualului.

În manualul tipărit și în varianta digitală a acestuia, tipurile de AMII sunt semnalizate în mod distinct, după cum urmează:

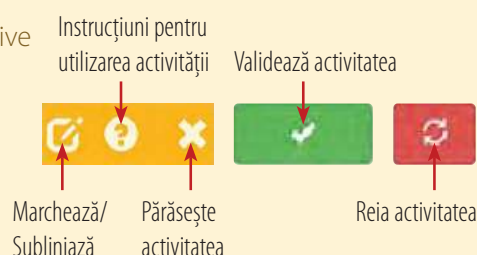
AMII static AMII interactiv AMII animat

AMII statice

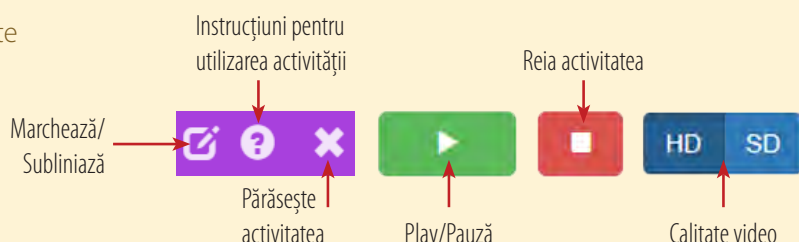
Tipuri de conținuturi: fișe de lucru, fișe de observație, fișe de evaluare, diagrame, hărți, fotografii, ilustrații

AMII interactive

Tipuri de conținuturi: Alege varianta corectă de răspuns, Asociază, Completează enunțurile, Integramă, Quiz, Puzzle

AMII animate

Tipuri de conținuturi: animații video, animații de tip slideshare

Metode complementare de evaluare

Investigația

Investigația este o cercetare atentă, realizată cu scopul de a descoperi răspunsuri la întrebări importante.

Cele **trei etape** ale investigației sunt:

- definirea problemei cercetate;
- alegerea metodei de strângere a informațiilor (de exemplu, un chestionar);
- prezentarea rezultatelor (concluziilor) investigației.

Pentru a te autoevalua, poți verifica dacă tu și colegii ați cooperat (în cazul unei investigații de grup), dacă ai urmat pașii investigației și ai lucrat îngrijit/organizat, dacă ai dat dovadă de creativitate în găsirea de soluții.

Proiectul

Proiectul presupune realizarea unei cercetări sau a unui produs/eveniment (de exemplu, o expoziție de imagini însoțite de explicații) pe o anumită temă.

Proiectul poate fi produsul unei munci individuale sau colective, care se întinde pe o perioadă mai lungă (câteva săptămâni, câteva luni sau chiar un an) și necesită organizare și consecvență.

Etapale proiectului sunt:

- stabilirea temei;
- colectarea datelor (sau a unor imagini și obiecte ilustrative);
- organizarea datelor sau a obiectelor;
- definitivarea produsului.

Elementele componente ale unui proiect sunt:

- titlul/tema;
- cuprinsul (organizarea pe secțiuni);
- introducerea (în cazul proiectelor scrise);
- elementele de conținut (idei sau obiecte, organizate pe categorii);
- concluziile/ideea de bază pe care o descoperi;
- lista surselor folosite;
- anexe (după caz, pot fi grafice, tabele, chestionare, fișe de observare).

Proiectul poate fi realizat în format digital, pe hârtie sau ca un produs (obiect sau grupuri de obiecte).

(Auto)Evaluare

Realizează un punctaj pentru fiecare dintre elementele componente ale proiectului. Compară punctajul tău cu cel al cadrului didactic. Discuțați eventualele diferențe dintre cele două punctaje.

Prezentarea

Realizarea unei prezentări îți oferă posibilitatea de a afla mai multe despre un anumit subiect, dar și de a-ți exprima scrisă și/sau orală. Prezentarea poate fi în format tipărit sau digital.

Pentru a realiza o prezentare pe orice temă, urmează pașii:

• Documentare

Află cât mai multe lucruri despre tema prezentării. Folosește diverse surse (enciclopedii tipărite sau digitale, reviste etc.).

• Redactare

Realizează un plan al prezentării (minimum trei idei legate de temă).

Redactează textul și adaugă fotografii reprezentative.

Reguli ale prezentării

Folosește enunțuri simple și clare.

Fii pregătit să primești întrebări din partea colegilor și să le oferi lămuriri suplimentare privind tema și conținuturile prezentării.

Încadrează-te în timpul care ți-a fost alocat pentru prezentarea ta.

(Auto)Evaluare

Cum îți apreciezi prezentarea? Cum îți apreciază colegii tăi prezentarea?

Portofoliul

Păstrează ordonat, într-un singur loc (o mapă, o cutie, un calculator etc.), prezentările, testele, fișele de lucru, proiectele, investigațiile, fișele de observare realizate de tine pe parcursul anului școlar.

Fișa de observare

Transcrie pe foi separate fișele de observare din manual. Completează-le conform cerințelor date.

Fișele de observare a activității și comportamentului sunt concepute astfel încât să permită autoevaluarea, dar și interevaluarea colegială.

Fișe de observare

A. Fișă de evaluare a activității (la sfârșitul unei unități de învățare)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

Unitatea de învățare _____

1. Am participat cu plăcere la rezolvarea sarcinilor de învățare.	☐	☐
2. Răspunsurile mele au avut legătură cu tema lecției.	☐	☐
3. Am fost atent/atență la desfășurarea activităților din timpul orelor de curs la această disciplină.	☐	☐
4. Mi-a plăcut să particip la activități organizate în echipă.	☐	☐
5. Am cerut ajutor atunci când am avut nevoie.	☐	☐
6. Am oferit ajutor colegilor care mi-au solicitat sprijinul în rezolvarea unor sarcini de învățare.	☐	☐
7. Am dus la bun sfârșit sarcinile primite la școală, în cadrul orelor de curs la această disciplină.	☐	☐

Cum vei fi apreciat?

1. Scrie în caseta cu contur albastru litera din dreptul variantei tale de răspuns.

Astfel:

- pentru *într-o foarte mare măsură*, vei folosi litera *a*;
- pentru *într-o mare măsură*, vei folosi litera *b*;
- pentru *într-o mică măsură*, vei folosi litera *c*;
- pentru *într-o foarte mică măsură*, vei folosi litera *d*.

2. Cadrul didactic va marca în casetele cu contur roșu variantele sale de răspuns, folosind aceeași notație de mai sus.

3. Scrie cum te simți după completarea fișei tale, alegând unul dintre cuvintele de mai jos: *nemulțumit*, *mulțumit*, *foarte mulțumit*.

B. Fișă de autoevaluare a activității (la sfârșitul unei unități de învățare)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

Unitatea de învățare _____

1. Din această unitate de învățare am învățat: ...
2. Din această unitate de învățare mi-a plăcut: ...
3. Dintre temele acestei unități de învățare, consider că voi folosi în activitatea mea zilnică: ...
4. Din această unitate de învățare m-a interesat mai puțin: ...
5. În activitatea mea de învățare, consider că mai am de îmbunătățit: ...

C. Fișă de evaluare intercolegială a comportamentului (oricând pe parcursul anului școlar)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

1. Are un vocabular civilizat în comunicarea cu colegii. ☐ ☐
2. Ascultă cu atenție atunci când colegii din clasă i se adresează. ☐ ☐
3. Este deschis la colaborarea pentru rezolvarea sarcinilor în echipă. ☐ ☐
4. Acceptă fără să se supere o părere a colegilor, diferită de părerea proprie. ☐ ☐
5. Manifestă grijă pentru rezolvarea nonviolentă a situațiilor conflictuale din clasă. ☐ ☐
6. Își asumă responsabilitățile ce îi revin în îndeplinirea sarcinilor încredințate. ☐ ☐

Cum vei fi apreciat?

1. Colegul tău va nota în casetele cu contur albastru literele pe care le consideră potrivite pentru aprecierile pe care le face.

Astfel:

- pentru *întotdeauna*, va folosi litera *a*;
- pentru *uneori*, va folosi litera *b*;
- pentru *niciodată*, va folosi litera *c*.

2. Cadrul didactic va marca în casetele cu contur roșu variantele sale de răspuns, folosind aceeași notație de mai sus.

3. Scrie cum te simți după completarea fișei tale, alegând unul dintre cuvintele de mai jos: *nemulțumit*, *mulțumit*, *foarte mulțumit*.

Non vitae sed scholae discimus. Recomandări pentru o învățare eficientă

A ști să înveți este cheia unei bune învățări. Am pregătit câteva rețete pentru tine, inspirate de cartea *Învățarea eficientă și rapidă*, de Pavel Mureșan. Mai întâi, răspunde-ți cu sinceritate la întrebările următoare: *De ce înveți?, Când înveți?, Cum înveți?, Cât timp înveți?, În ce loc înveți?* Meditează apoi la sfaturile de mai jos.

Trucuri pentru a antrena creierul

1. Predă și tu!

Imaginează-ți, în timp ce parcurgi un material, că va trebui să predai altcuiva ceea ce ai învățat deja.

2. Vizualizează informațiile!

Dacă, lucrând cu un text, îți vei construi scheme, diagrame logice, tabele sau orice alt suport vizual cât mai sugestiv, probabilitatea de a înțelege ceea ce citești și de a reține temeinic informațiile primite crește foarte mult.

3. Pune-ți în permanență întrebări!

Pentru a avea succes atunci când înveți, adresează-ți întrebări în legătură cu textul citit. *De ce?, Cine?, Când?, În ce scop?, Unde?, Cum anume?, Ei și?* sunt exemple de întrebări care, de pildă, îți orientează atenția spre extragerea cunoștințelor dintr-un text de română, unul istoric, un text științific etc. Titlurile pe care le vezi în cuprinsul unei cărți îți sugerează scopul conținuturilor incluse în ea și sugerează mereu întrebări. Iată câteva: *Oare care este ideea principală din acest capitol? Știu deja ceva despre această temă? Ce anume mi-ar face plăcere să aflu din acest capitol?*

Două metode de învățare temeinică

Lectura progresivă a unui material

1. Citește mai întâi textul cu atenție, de la început până la sfârșit. Această lectură o faci nu pentru a reține informații, ci pentru a te familiariza cu tema textului, pentru a vedea ce anume îți trezește imediat curiozitatea, ce ți se pare dificil la o primă vedere, ce îți place și ce nu.
2. Reia textul la o a doua lectură, într-un ritm mai lent, cu o concentrare mai mare a atenției. Aceasta te va ajuta să identifici ideile principale.
3. A treia lectură este aceea în timpul căreia vei face rezumatul a ceea ce ai citit. Este lectura cu creionul în mână. Acum îți notezi ideile principale și secundare pe care le-ai identificat, definițiile cuprinse în text, formulezi argumente pro și contra, îți exprimi punctul de vedere, tragi concluziile.

Luarea de notițe

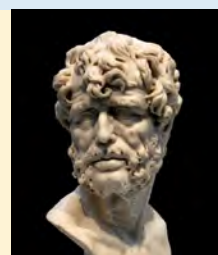
Luarea notițelor te ajută să organizezi, să asimilezi, să reții și să folosești informațiile mult mai bine. Îți oferim în cele ce urmează câteva sugestii.

1. Folosește prescurtări pentru unele cuvinte, spre exemplu: *pt.* (pentru), *adapt.* (adaptare), *alcăt.* (alcătuire), *art.* (articol), *autobiogr.* (autobiografie), *aut.* (autor), *biogr.* (biografie), *cap.* (capitol) etc.
2. Folosește semne, simboluri, acolade acolo unde este posibil; spre exemplu: *și* devine +, *sau* devine /, pentru ideile care necesită atenție sau sunt importante folosește semnul exclamării ! etc.
3. Numerotează ideile principale sau categoriile enumerate.
4. Folosește în luarea notițelor scheme, figuri, desene, schițe, săgeți etc.
5. Marchează cuvintele-cheie prin sublinieri, steluțe, încercuiri etc.
6. Utilizează culori pentru a pune în evidență idei, cuvinte-cheie, fragmente de text, definiții, citate, opinii personale sau ale profesorului etc.
7. Realizează un plan de idei. În timpul parcurgerii unui material de studiu, se desprind din acesta mai multe idei principale, care se notează separat, într-un plan de idei, într-o ordine logică. Cu alte cuvinte, planul de idei este o enumerare a noțiunilor esențiale dintr-un text.

În cartea *Scrisori către Lucilius*, omul de stat, filosoful și scriitorul latin *Lucius Annaeus Seneca* (sau *Seneca cel Tânăr*), 4 î.H. – 65 d.H., notează: *Non vitae sed scholae discimus* (Scrisoarea 106).

- **Provocare:** Pe parcursul anului școlar, tradu în limba română aceste cuvinte și prezintă colegilor opinia ta privind semnificația lor.

Roma caput mundi. Scurtă recapitulare inițială

Ne amintim de la Istorie

I. Studiază imaginile a – b. Cărei civilizații crezi că îi aparține fiecare monument ilustrat?

II. Lucrează în caiet

1. Realizează o axă cronologică, pe care să marchezi evenimentele următoare:

- a. anul legendar al întemeierii Romei;
- b. războaiele daco-romane;

- c. anii domniei împăratului Traian;
 - d. anii domniei împăratului Octavianus Augustus;
 - e. instaurarea tetrarhiei;
 - f. împărțirea Imperiului Roman în două părți.
- III. Asociază fiecare dintre imaginile c – h cu momentul istoric pe care îl ilustrează.

Model: c - f

Se crede că expresia *Roma caput mundi* a fost folosită pentru prima dată în anul 1175, de către Alain de Lille, teolog și poet francez. În *Liber Parabolarum*, el a scris *Mille viae ducunt homines per saecula Romam*, în traducere liberă: O mie de drumuri conduc oamenii pentru totdeauna în Roma. (cf. <https://dilemaveche.ro>)

- **Provocare:** La sfârșitul anului școlar, prezintă colegilor traducerea expresiei *Roma caput mundi* și părerea ta legată de semnificația ei.

Unitatea 1

Elemente de limbă latină
Latina lingua

Nicolas Mignard, *Păstorul Faustulus îi aduce soției sale pe Romulus și Remus*, ulei pe pânză, 1654, Muzeul de Artă, Dallas, SUA

Louis Gauffier, *Cleopatra și Octavian*, 1787, ulei pe pânză, Galeria Națională a Scoției, Edinburgh

Unitatea 1: Lecții	Correspondență cu Programa școlară
Lecția 1 Geneza limbilor. Familii de limbi Lecția 2 Limba – un organism viu Lecția 3 Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi Lecția 4 Cifre romane / Cifre arabe Lecția 5 Semne științifice	1. Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic 1.1. Familii de limbi / Limbile indo-europene / Limba latină și limbile romanice 1.2. Limba – un organism viu 2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi 2.1. Cifre romane – cifre arabe 2.2. Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor
Lecția 6 Lexic: istoria cuvintelor. Moștenire și împrumut Lecția 7 Cuvinte latinești în limba română Lecția 8 Alte limbi romanice Lecția 9 Alte limbi europene Lecția 10 Vocabular științific grec și latin	3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne 3.1. Diferența dintre moștenire și împrumut 3.2. Fondul latin al limbii române 3.3. Lexic latin în alte limbi romanice 3.4. Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză) 3.5. Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane)
Lecția 11 Flexiunea în limba latină și în limba română Lecția 12 Structura cuvântului. Elemente de sintaxă Lecția 13 Cuvântul în enunț și context	4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/ limbi romanice) – analogii 4.1. Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă 4.2. Rolul cuvântului în enunț și context

Competențe: 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3

Geneza limbilor. Familii de limbi

Linguarum ortus. Linguarum familiae

Observ și descopăr

1. Grupează cuvintele din coloanele alăturate, în funcție de asemănările dintre ele. Lucrează în caiet. Observă modelul dat.
2. Tradu cuvintele cu ajutorul unor dicționare.
3. Cum explici asemănările dintre cuvintele date?

Repere ale învățării

Limba latină este, la origine, limba vorbită în **regiunea Latium**, aflată în centrul Peninsulei Italice, zonă în care va fi întemeiată Roma. Ea se înrudea și era asemănătoare cu limbile vorbite în imediata vecinătate a Romei, dar și cu alte limbi, răspândite în Europa și Asia.

Cercetătorii au ajuns la concluzia că toate aceste limbi s-au născut dintr-o singură limbă mai veche, din care nu ne-a rămas nicio dovadă scrisă și pe care au numit-o **indo-europeană**, deci **limba-mamă**.

Limbile-fiice ale indo-europenei sunt limba latină, limba greacă, limbile germanice (engleza, germana etc.), limbile slave (rusa, bulgara, sârba, ceha, poloneza etc.), limba dacilor, a vechilor gali, albaneza, numeroase limbi din India și Iran etc.

Începând cu secolul al V-lea î.H., odată cu expansiunea teritorială a statului roman, limba latină devine limba vorbită de populațiile cucerite. Cele din urmă cuceriri au avut loc în secolul al II-lea d.H.

Adoptarea limbii și a culturii latine de către populațiile cucerite poartă numele de **romanizare**.

Odată cu destrămarea Imperiului Roman, se produce și o destrămare a limbii latine. Pe parcursul câtorva secole, limba latină unitară se transformă în mai multe limbi, diferite între ele și diferite de latină, numite **limbi romane** sau **neolatine**: româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza, provenșala (vorbită în sud-estul Franței), sarda (vorbită în Sardinia), catalana (vorbită în estul Spaniei), reto-romana (vorbită în estul Elveției).

Un rol important în diferențierea acestor limbi l-a jucat limba vorbită de fiecare populație înainte de cucerirea romană, în cazul limbii române limba vorbită de daci, de la care am moștenit cuvinte și sufixe. Însă sunetele, **vocabularul fundamental** și **structura limbii române** sunt de **origine latină** și formează fondul moștenit.

Părțile de vorbire și conjugările limbii române sunt aceleași ca în limba latină. Primele trei declinări din limba latină s-au păstrat în limba română.

Etimologia este o disciplină lingvistică și studiază **originea cuvintelor** unei limbi, explicând evoluția formală și semantică pornind de la un **etimon** (forma atestată sau reconstituită din care provine cuvântul) până în contemporaneitate.

mater	mal (fr.)
pater	cento (it.)
frater	dez (port.)
soror	buen (sp.)
amicus	father (engl.)
decem	feliz (sp.)
centum	ami (fr.)
bonus	brother (engl.)
malus	Mutter (germ.)
felix	soră (rom.)

Memorie culturală

1. Marcus Ulpius Nerva Traianus, împărat roman între anii 98 – 117 d.H., statuie din bronz, Roma, Italia. În timpul domniei sale, Imperiul Roman a atins maxima întindere teritorială.

1. Reprezintă, printr-un desen grafic sau o prezentare *PowerPoint*, relațiile din familia indo-europeană sub forma celor de rudenie dintre oameni.
2. Descrie, prin același procedeu, relațiile din familia limbilor romanice.
3. Identifică pe harta dintr-un atlas istoric sau geografic spațiul de difuzare a limbii latine și a limbilor romanice.
4. Deviza Uniunii Europene este *Unitate în diversitate*. Află traducerea acesteia pentru fiecare dintre limbile romanice. Ce observi? Cum explici?
5. Se dă cuvântul latin moștenit (etimon) **facere** (a face). Află evoluția romanică a acestuia într-o limbă accesibilă ție.

2

3

4

5

2. ruinele templului zeiței *Diana* (gr. *Artemis*), ocrotitoarea orașului Jerash (anticul Gêrasa), Iordania; 3. ruinele bibliotecii din Efes (Selçuk, Anatolia, Turcia), finalizată în timpul împăratului *Hadrian*; 4. monumentul *Tropaeum Traiani*, ridicat de *Traian* în urma victoriei din Dacia (106 d.H.) și dedicat zeului *Marte*, după cum indică inscripția *Marti Ultori* (lui *Marte Răzbunătorul*), Adamclisi, Constanța; 5. *Tropaeum Alpium* (*Trofeul din Alpi*), ridicat de romani în anul 6 d.H. în urma victoriei asupra triburilor care populau regiunea Alpilor, La Turbie, Franța.

- ... cercetătorul german August Schleicher a pus bazele lingvisticii istorice, care se inspiră din metodologia științifică a lui Charles Darwin, întemeietorul conceptului de evoluționism?
- ... August Schleicher a introdus ideea unei limbi-mame indo-europene și a făcut un arbore genealogic al limbilor?
- ... dacă vei compara limbile pe care le înveți, le vei putea înțelege mai bine, vei descifra limbi care nu s-au mai vorbit de mii de ani și vei reuși, de asemenea, să folosești mai bine limba română?

Monedă cu inscripție în limba latină

Gândul zilei

- Nulla dies sine linea!
(Nicio zi fără o realizare!)

dicton latin

Zeita *Minerva* (*Athena* în panteonul grec), zeita înțelepciunii, a războiului drept, a artei și meșteșugurilor; frescă de la Herculeum, Italia (detaliu)

Limba, un organism viu

Lingua, vivus organismus

Observ și descopăr

1. Analizează deosebirile în felul tău de a vorbi în diverse situații: acasă, în familie, în cercul tău de prieteni, la școală. Ce descoperi? Transcrie observațiile într-un text de minimum 50 de cuvinte.
2. Citește fragmentul următor, din *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*: „Eu spui domnietale, iară Domniia ta ești înțelept și aceste cuvinte să ții Domniia ta la tine, să nu știe oameni mulți și Domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine”. Transcrie fragmentul în limba română vorbită astăzi.

Repere ale învățării

Orice **limbă** este asemenea unui **organism viu**, care se află într-o continuă schimbare. Dacă vom compara limba română contemporană cu aceea vorbită în secolul al XIX-lea, vom observa imediat diferențele.

Același lucru s-a întâmplat și în cazul limbii latine: odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman, s-a destrămat și unitatea limbii latine, iar **diferențele de limbaj**, generate de influența limbilor vorbite de populațiile autohtone, de nivelul de cultură a vorbitorilor, de circumstanțele comunicării, au devenit și mai evidente.

Inițial variante foarte asemănătoare ale limbii latine populare, **limbile romanice** sau **neolatine** și-au continuat în timp propria **evoluție**. Toate aceste limbi provin din **latina vorbită** (populară), limba folosită de majoritatea populației în viața de zi cu zi, deosebită de **latina scrisă** (cultă), limba operei literare, caracterizată printr-o corectitudine desăvârșită a gramaticii și printr-un vocabular ales.

Limba română reprezintă etapa actuală de evoluție a **limbii latine vorbite** de coloniștii romani în zona provinciilor dunărene, situate în nord-estul lumii romane, **influențată**, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de **altă proveniență**: slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară, germană, franceză, rusă și italiană.

În ultima perioadă, se înregistrează o creștere a numărului de cuvinte împrumutate din limba engleză, mai ales a celor din vocabularul tehnico-științific și politic.

Izolată de celelalte limbi romanice, înconjurată de popoare nelatine, limba română continuă să-și contureze individualitatea în funcție de influențele istorico-sociale.

Memorie culturală

1. *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, adresată judeului (primarului) Brașovului (Hans Benkner) în anul 1521, este cel mai vechi document scris în limba română, care s-a păstrat până în zilele noastre. Documentul a fost descoperit în 1894, în *Arhivele Naționale* ale județului Brașov, unde se află și în prezent.

- Transcrie enunțurile în caiet. Completează spațiile punctate cu informațiile potrivite.
 - Deosebirea în vorbire a locuitorilor Imperiului Roman este dată de ...
 - Latina vorbită este ...
 - Latina scrisă este ...
 - Limba română reprezintă ...
 - Limba română a fost influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de proveniență: ...
- Asociază fiecărui cuvânt de pe rândul A pe cel corespunzător de pe rândul B, astfel încât să stabilești cuvintele care au pătruns în limba română și limba căreia acestea îi aparțin. Poți folosi un dicționar etimologic. Lucrează în caiet.

A	cartof	stepă	cafea	folos	hrană	bulevard	rebel	oraș	drag
---	--------	-------	-------	-------	-------	----------	-------	------	------

B	ofelos (gr.)	város (magh.)	boulevard (fr.)	ribelle (it.)	step' (rus.)	drag (bulg.)	Kartoffel (germ.)	hrana (sl.)	kahve (tur.)
---	-----------------	------------------	--------------------	------------------	-----------------	-----------------	----------------------	----------------	-----------------

- Explică etimologia și sensurile cuvântului **școală**, apoi alcătuiește familia lexicală a acestui cuvânt.

2

2. Turnul Babel, pictură de Pieter Bruegel cel Bătrân (1563); construcția, pomenită în Capitolul 11 din Geneză, se dorea principală realizare a orașului Babilu (Babilon), recunoscut pentru multitudinea de limbi vorbite în el. De la cuvântul Babilon, în limba română avem *babilonie*: vorbire sau scriere încâlcită, confuză; învâlmășeală mare, dezordine. (cf. DEX)

Proiect

Realizați un proiect, formând cinci echipe alcătuite din 5-6 membri. Fiecare echipă va prezenta cele cinci popoare a căror limbă națională este o limbă romanică – româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza. Veți prezenta aspecte legate de limbă (un proverb în limba respectivă, urmat de traducerea lui), mediul natural, viața cotidiană, personalități contemporane. Veți utiliza imagini (planșe, hărți, postere, afișe, atlase etc.) și materiale multimedia (pagini web recomandate, prezentări PowerPoint etc.). La final, veți trage concluzii referitoare la informațiile prezentate, stabilind trei asemănări și trei deosebiri între cele cinci popoare. Votați cea mai bună prezentare.

Știi că ...

- ... Franz Bopp este cel care a descris limba ca pe un organism viu, care se naște, se dezvoltă, se degradează?
- ... limba latină este limba de cult a Bisericii Catolice și limba oficială a Vaticanului?
- ... o altă limbă romanică este cea dalmată, vorbită pe coasta dalmată din Croația, dispărută la sfârșitul secolului al XIX-lea?
- ... dintre cele 1 500 de cuvinte esențiale ale limbii române, circa 60-66% sunt latine?
- ... dintre cele 3 607 de cuvinte ce alcătuiesc lexicul poetic eminescian, 48% sunt moștenite din limba latină, având o circulație de 80%?

Gândul zilei

- Carpe diem!
(Bucură-te de ziua de azi!)
Carpe diem este o expresie din creația literară a scriitorului latin Quintus Horatius Flaccus (65 î.H. – 8 î.H.).

Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi

Latinae Litterae. Litterae quibus hodie utimur

Observ și descopăr

- Privește cu atenție imaginile a – c, apoi răspunde la întrebările date.
 - a. Cele trei texte sunt scrise cu același alfabet?
 - b. Care dintre texte are același alfabet cu limba română?
 - c. Cum se numește alfabetul folosit în limba română?

Repere ale învățării

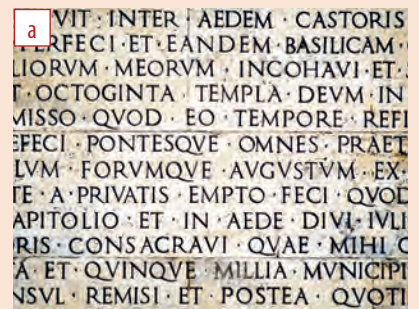
Prima scriere a omenirii a fost cea **pictografică sumeriană**, care datează din mileniul al IV-lea î.H. Cuvintele erau reprezentate prin semne și desene ce redau diferite obiecte. Aceasta a evoluat în **scrierea cuneiformă mesopotamiană**, denumire care provine de la forma semnelor folosite: aceea a unor cuie triunghiulare. Vechii locuitori ai Mesopotamiei scriau pe tăblițe de argilă, iar bibliotecile care, pentru prima oară, au luat ființă aici numărau mii de astfel de tăblițe pe care erau scrise opere literare și științifice.

Egiptenii au folosit, din cele mai vechi timpuri, o scriere diferită și complicată, numită **hieroglică**, utilizând desene care puteau reprezenta idei și cuvinte, iar mai târziu, sunetele vorbirii. Egiptenii scriau pe piatră și pe suluri din foițe de papyrus, care erau desprinse de tulpină, fiind lipite unele de altele și obținându-se astfel suluri de mari dimensiuni.

Din nevoile impuse de comerț, pentru întocmirea rapidă a documentelor, **fenicienii** au creat o scriere simplificată, bazată pe un **alfabet**. Acesta avea, inițial, 30 de semne, ulterior 22, toate consoane, reprezentând sunete permanente ale limbii. De la fenicieni, alfabetul se va răspândi și la alte popoare orientale, apoi la greci, romani și în restul Europei.

Grecii au început să folosească scrierea din secolul al VIII-lea î.H. **Scrierea greacă** avea la bază alfabetul fenician. Împrumutând semnele acestuia, grecii și-au alcătuit propriul alfabet, cu 24 de litere, reprezentând vocale și consoane. **Alfabetul grec** a fost folosit ca model pentru toate alfabetele europene de mai târziu.

Alfabetul latin provine dintr-un vechi **alfabet etrusc**, împrumutat cu aproximativ șase secole î.H., derivat din alfabetul grec folosit în coloniile grecești din sudul Italiei. Avea 23 de litere, care se regăsesc astăzi integral în scrierea noastră și sunt așezate în aceeași ordine. Nu exista deosebire între literele mari și cele mici și acestea se scriau într-o formă asemănătoare majusculilor de astăzi: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z. Ca și în limba română, unele litere erau mai rar utilizate – K, Q, X, Y, Z. La început, litera C nota și litera G, având această valoare în prescurtarea unor nume proprii: C. = Gaius (scris și Caius). Literele J și U au fost create în timpul Renașterii, pentru a corecta o imperfecțiune a alfabetului antic: romanii aveau un singur semn grafic (v) pentru u vocală și u consoană (v) și nu distingeau grafic vocala i de consoana i (j). Cuvintele latinești se rostesc, de regulă, așa cum se scriu, la fel ca în limba română.

Memorie culturală

Scriere cuneiformă; fragment antic de zid de cărămidă al celebrei porți Ishtar, Babilon; Muzeul Pergamon, Berlin

Am învățat și aplic

1. Citește cuvintele din lista dată. Compară aceste cuvinte cu corespondentele lor din limba română. Notează concluzia în caiet.

aer, agricultura, appellare, bibliotheca, casa, Dacia, dare, dulce, Europa, familia, fuga, gloria, insula, intrare, Italia, lacrima, liber, luna, mare, medicina, memoria, multa, musca, natura, opera, palma, patria, provincia, Roma, ruina, servire, Sicilia, stare, traducere, tu, ultima, umbra, una, unde, venire, vipera, vultur

2. Citește propozițiile de mai jos. Notează câte o variantă de traducere a fiecărei propoziții, folosind indicațiile date între paranteze.

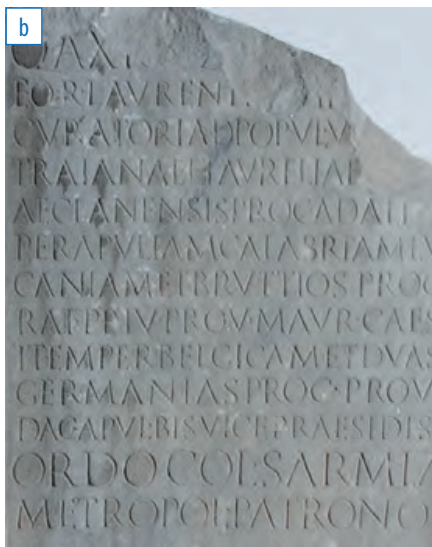
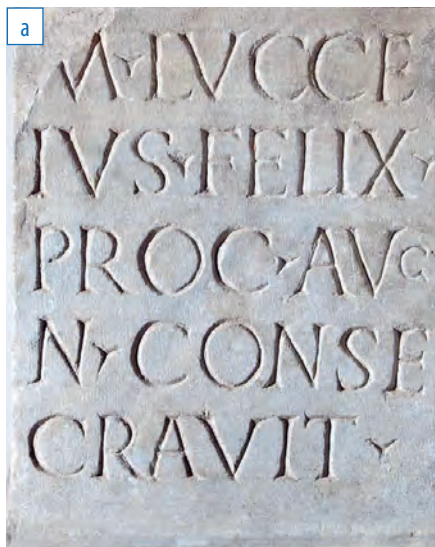
- **Audaces** (*audax, audacis*: curajos; m., pl., Ac.) **fortuna** (*fortuna, fortunae*: soartă; f., sg., N.) **iuvat** (*iuvo, iuvare*: a ajuta; ind. prez., III, sg.).
- **Sic** (*sic*: așa) **transit** (*transeo, transire*: a trece; ind. prez., III, sg.) **gloria** (*gloria, gloriae*: glorie; f., sg., N.) **mundi** (*mundus, mundi*: lume; m., sg., G.).

3. Citește textul din imaginea de mai jos. Nu uita să-l pronunți *u* pe *V*! Ce nume de împărat identifiți în text?

Inscripție de pe *Columna lui Traian* (copie în ipsos, Muzeul Victoria & Albert, Londra)

4. Privește cu atenție imaginile a – c. Notează în caiet două observații referitoare la semnele de punctuație și la literele prezente în inscripții.

- a. altar de marmură de la Sarmizegetusa, detaliu; b. inscripție onorifică a unei statui, Sarmizegetusa, detaliu; c. *Pantheonul* din Roma, Italia, detaliu de pe frontispiciu

Știi că ...

- ... scrierea egipteană a rămas foarte multă vreme de neînțeleasă? Abia în anul 1822 Jean-François Champollion a reușit s-o descifreze, prin intermediul unei inscripții găsite la Rosetta, în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. Inscripția cuprindea un text cu trei scrieri diferite: hieroglifică, greacă și o scriere egipteană populară, derivată din cea hieroglifică. Folosindu-se de textul grec, Champollion a reușit să dezlege semnificația hieroglifelor și să facă cunoscută această scriere.
- ... în mormântul faraonului egiptean Ramses al II-lea a fost găsit un sul de papyrus care măsura 40 de metri?
- ... materialele pe care s-a scris au fost tăblița din argilă în Mesopotamia, papyrusul în Egipt, pergamentul în Persia și hârtia la chinezi?
- ... scrierea cu alfabet latin a fost introdusă oficial în toate provinciile românești (inclusiv Transilvania și Bucovina, aflate sub dominație străină) între anii 1860 și 1862?
cf. new.acad.ro/acad_institutia/limba_romana.html

Gândul zilei

- Qui scribit bis legit.
(Cel care scrie citește de două ori.)
dicton latin

Femeie cu stylus, frescă din Pompei, cca 50 d.H.; Muzeul Național de Arheologie, Napoli, Italia

Cifre romane / Cifre arabe

Romani numeri / Arabici numeri

Observ și descopăr

1. Notează cu cifre romane, apoi cu cifre arabe luna în care te afli, clasa în care ești elev, secolul în care ne aflăm. Ce observi? Care este diferența dintre cele două notații?
2. Cum determini valoarea următoarelor numere romane: IX, XI, XIX?

Repere ale învățării

Cifrele romane sunt șapte **simboluri grafice** folosite pentru scrierea numerelor în civilizația antică romană și în Europa, timp de aproape 2 000 de ani: I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1 000), iar cu ajutorul lor se putea scrie orice număr. Astfel, numărul se citește de la stânga spre dreapta, iar valoarea lui se determină făcând suma valorilor individuale ale fiecărui simbol, cu excepția situației în care unul dintre simboluri precedă un simbol de valoare superioară. În această situație, se scade valoarea primului simbol din valoarea celui care urmează. Simbolurile I, X, C pot fi consecutive de maximum patru ori, iar V, L, D doar o singură dată. Numărul V nu se scade niciodată.

Cifrele arabe au pătruns în Europa din India, prin intermediul civilizației islamice, în jurul secolului al XIV-lea și, fiind mult mai ușor de folosit și la scriere, și la efectuarea de calcule, s-au impus rapid. Ele utilizează **zece simboluri** (0-9), de unde și denumirea alternativă de **sistem zecimal**. Este introdus și conceptul de **zero**, pentru care romanii nu aveau reprezentare.

Memorie culturală

1

1. Giovanni Paganucci, *Statuia lui Leonardo din Pisa (Fibonacci)*, 1863, Pisa, Italia. În lucrarea *Liber Abaci* (Cartea abacului, 1202), Fibonacci introduce *modus Indorum* (metoda indiană), metodă cunoscută astăzi sub numele de *cifrele arabe*. Cartea descrie o enumerare cu cifre cuprinse între 0 și 9, cărora le conferă câte o valoare separată.

Cifre		Numerale cardinale		Numere mai mari de 10		
arabe	romane	Limba latină	Limba română	Arabe	Romane	Limba latină
1	I	unus (m.), una (f.), unum (n.)	unu (m.), o (f.)	20	XX	viginti
2	II	duo (m.), duae (f.), duo (n.)	doi (m.), două (f.)	30	XXX	triginta
3	III	tres (m.), tres (f.), tria (n.)	trei	40	XL	quadraginta
4	IV	quattuor	patru	50	L	quingenta
5	V	quinque	cinci	60	LX	sexaginta
6	VI	sex	șase	70	LXX	septuaginta
7	VII	septem	șapte	80	LXXX	octoginta
8	VIII	octo	opt	90	XC	nonaginta
9	IX	novem	nouă	100	C	centum
10	X	decem	zece	1000	M	mille

1. Scrie data în care te afli, cu cifre romane.
2. Notează data nașterii tale cu cifre romane. Compar-o cu datele celorlalți colegi.
3. Transcrie cu cifre arabe anii marcați în imaginile a – c cu cifre romane.

2 – 4 Efectivul unei legiuni romane a variat în timp, de la 4500 soldați, în timpul republicii, la 5500, în timpul imperiului. Legiunile purtau nume diverse, de obicei legate de condițiile în care sau de scopurile pentru care fuseseră recrutate, de exemplu *Legio V Alaudae*, recrutată în Galia de Iulius Caesar, poartă un nume de origine galică, care înseamnă „Ciocârlanii”, probabil după obiceiul de a purta pene la coif.

Proiect

- Formați 12 echipe, câte una pentru fiecare lună a anului.
- Prezențați numele lunii în latină, română (inclusiv denumirea populară), franceză, italiană, spaniolă, portugheză, engleză, germană, precum și explicația numelui lunii pe care o reprezentați; dacă luna este dedicată unei divinități sau unei personalități, întocmiți o scurtă prezentare a acesteia.
- Folosiți pentru documentare dicționare de diverse tipuri (mitologic, de personalități ale lumii antice, etimologic etc.), enciclopedii, pagini web recomandate.
- La final, se vor trage concluzii privind informațiile prezentate și modul în care a lucrat fiecare echipă.

Știi că ...

- ...numeralele cardinale latine de la 1 la 10 s-au păstrat în limba română, dar de la 11 la 19 limba română are un sistem nou, format tot din elemente latine: *unsprezece* provine de la *unum super decem* (unu peste zece)?
- ...numeralul *sută* este slav, iar *mie* provine din *mille*? Numeralul *întâi* provine din adjectivul *antaneus* (care se află înainte).
- ...numărătoarea anilor, la Roma, se făcea *ab Vrbe condita* (de la întemeierea Orașului, anul 753 î.H.), dar se obișnuia ca, pentru indicarea anului în care s-a petrecut un eveniment, să se dea ca reper numele consulilor din anul respectiv?
- ...anul roman avea, până în sec. I î.H., 355 de zile, repartizate în 12 luni inegale, din doi în doi ani intercalându-se o lună care avea alternativ 22 și 23 de zile?

Gândul zilei

- *Duobus litigantibus tertius gaudet.* (Când doi se ceartă, al treilea câștigă.)
dicton latin

Semne științifice

Scientialia signa

Observ și descopăr

1. Notează în caiet numele științelor exacte pe care le studiezi în clasa a VII-a. Află care este etimologia acestor nume.
2. Cu ajutorul unui dicționar, identifică toate semnificațiile termenilor *grup*, *inel*, *corp*. Ce observi în domeniul științelor exacte?
3. Ce semne lingvistice ai folosit ca simboluri la orele de științe exacte?
4. Care este etimologia cuvântului *alfabet*? Ce sunt *alfa* și *beta*?

Repere ale învățării

Pe măsură ce societatea s-a dezvoltat și s-a ajuns la un anumit nivel de cunoaștere, oamenii au creat un **limbaj simbolic** pentru domeniul cunoașterii științifice, în spațiul științelor exacte (matematică, fizică, chimie, biologie, economie, logică, medicină, farmacie, informatică etc.), un **limbaj convențional**, același pe tot Globul, folosit ca mijloc de comunicare și cunoaștere, restrâns la anumite domenii, la întrebuintarea lui concretă. **Terminologia internațională** științifică, culturală și socio-politică are fundamente greco-latine. Drept simboluri, în domeniul științelor s-au folosit și **semne lingvistice**, atât din alfabetul latin, cât și din cel grec (fig. 2), fiecare știință dezvoltând alte sisteme de simboluri, ale căror componente individuale denotă concepte prin intermediul unui singur semn.

Numeralele din limbile latină și greacă au pătruns în limbile romanice (și nu numai) din necesitatea de a crea o terminologie adecvată noilor realități din știință și economie și au dus la formarea unor cuvinte noi, indicând **însușiri cantitative** sau **dimensionale** (fig. 3).

Aα alpha (άλφα)	Bβ beta (βήτα)	Γγ gamma (γάμμα)	Δδ delta (δέλτα)
Eε epsilon (έψιλον)	Zζ zeta (ζήτα)	Hη eta (ήτα)	Θθ theta (θήτα)
Iι iota (ιώτα)	Kκ kappa (κάππα)	Λλ lambda (λάμβδα)	Mμ mu (μυ)
Nν nu (νυ)	Ξξ xi (ξυ)	Oο omikron (όμικρον)	Ππ pi (πι)
Pρ rho (ρώ)	Σσ sigma (σίγμα)	Ττ tau (ταυ)	Υυ ipsilon (ύψιλον)
Φφ phi (φι)	Χχ chi (χι)	Ψψ psi (ψι)	Ωω omega (ωμέγα)

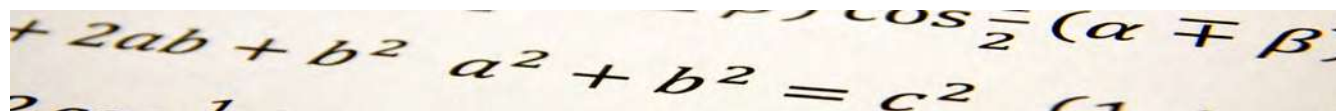
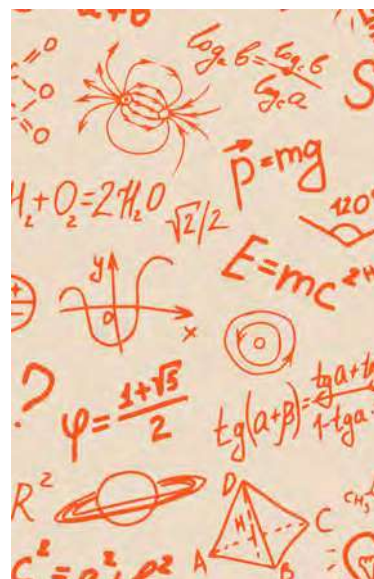
Fig. 1 Alfabetul grec

Simbol	Semnificație în domeniul științelor
N	numere naturale
Z	numere întregi
Q	numere raționale
R	numere reale
C	numere complexe
$\alpha, \beta, \gamma, \delta, \theta$	notații pentru unghiuri și tipuri de radiații
Δ	notație pentru triunghi sau pentru un interval
Σ	sumă de elemente
Ω	unitate de măsură a rezistenței electrice, ohmul
@	prescurtare, în manuscrise, pentru lat. ad (la)
&	prescurtare, în manuscrise, pentru lat. et (și)
π	raportul dintre circumferința cercului și diametrul său

Fig. 2

Număr	Element de compunere (formant) provenit din numeral latinesc	Element de compunere (formant) provenit din numeral grecesc
1	uni-	mono-
2	bi-, bis-	di-
3	tri-	tri-
4	cvadra-, cvadri-	tetra-
5	cinci-	penta-
6	sex-	hexa-
7	sept-	hepta-
8	oct-	octa-
9	non-	ene-
10	dec-	deca-

Fig. 3

- Identifică semnele lingvistice folosite ca simboluri în enunțurile de mai jos.
 - Multe formule din matematică și alte științe implică folosirea lui π .
 - Σ are sens de sumă a unui șir.
 - Conceptul de β -convergență reprezintă procesul de dezvoltare mai rapidă a regiunilor sărace în raport cu cele bogate.
 - Particula α este emisă de unele substanțe radioactive.
- Explică, apelând la un dicționar dacă e nevoie, datorită cărei trăsături comune se poate face o apropiere între: *decatlon*, *decar*, *decametrul*, *decalog*, *decagram*, *decașon*, *decaedru*.
- Construiește trei enunțuri în care să incluzi câte un termen științific obținut de la numeralul *penze*.
- Sesizează intrusul din următoarea listă de cuvinte și precizează criteriul pe care l-ai folosit în identificarea lui: *monofagie*, *monocromie*, *diftong*, *monoxid*, *dintre*, *monosilabic*, *monolog*, *dioxid*.
- Ce interpretare dai simbolului α (alfa), ținând cont de contextele de mai jos?
 - Hârtia alfa este o hârtie de calitate superioară, fabricată din frunzele plantei cu același nume, originară din Algeria.
 - Notarea stelelor cu litere grecești se face în fiecare constelație, începând cu cea mai strălucitoare din respectiva constelație, alfa, și continuând în ordinea literelor grecești.
 - Litera α corespunde cifrei 1.
 - Litera α este utilizată pentru a numi un stadiu de testare timpurie, experimental, a unui produs de software sau hardware (versiune alfa).
- Ce semne lingvistice grecești și latinești identifiți în meniul de la Microsoft Word? Notează-le și indică utilitatea lor.

Charles Muller (1815 – 1892),
Chimistul, pictură în ulei

- Încă din secolul al XVII-lea, chimiștii au început să utilizeze, pentru a denumi *elementele chimice*, nume latinești. Ei folosesc drept simboluri una sau două litere ale alfabetului latin. Prima literă este întotdeauna *literă mare*, cea de a doua literă este întotdeauna *literă mică*: *Potasiu*, K (lat. Kalium), *Fier*, Fe (lat. Ferrum), *Plumb*, Pb (lat. Plumbum) etc. În *Tabelul periodic al elementelor*, se folosește combinația cifre arabe/litere latine pentru gruparea și denumirea elementelor chimice.

cf. www.britannica.com

„Grupele *Tabelului periodic* sunt notate cu cifre arabe, de la 1 la 10. O numerotare mai veche era aceea cu cifre romane, de la IA la VIIIA pentru o serie de grupe, numite grupe principale, respectiv de la IB la VIIIB pentru celelalte grupe, numite grupe secundare.”
Manual Chimie, clasa a VII-a

Proiect

- Realizați un afiș în care să notați semnele lingvistice din limbile latină și greacă pe care le-ați folosit ca simboluri la orele de matematică, fizică, chimie, biologie, informatică și tehnologia informației și a comunicațiilor.
Alăturat, consemnați semnificația lor.
- La final, se vor trage concluzii privind informațiile prezentate și modul în care a lucrat fiecare elev.

Știi că ...

- ... cele mai cunoscute tipuri de radiații sunt: radiațiile alfa (α), beta (β), gamma (γ), razele X și neutronii? Dintre acestea, radiațiile alfa nu sunt penetrante, putând pătrunde doar în stratul superficial al pielii, pe când radiațiile cu neutroni sunt foarte penetrante, pot parcurge distanțe mari în aer și prezintă un risc radiologic foarte ridicat.

cf. Institutul Național de
Sănătate Publică,
Ghid pentru sănătate publică, 2016

Gândul zilei

- Cogito ergo sum.
(Gândesc, deci exist.)

dicton latin

René Descartes (1596 – 1650), portret, pictură în ulei, Muzeul Luvru, Paris. Gânditorul francez a așezat expresia *Cogito ergo sum* drept prim principiu al sistemului său filozofic.

Lexic: istoria cuvintelor. Moștenire și împrumut

Vocabula: historia verborum. Hereditas et mutuatio

Observ și descopăr

1. Identifică în caseta alăturată denumirea părților corpului omenesc și gradele de rudenie în limba română, pornind de la etimonul latin.
2. Alcătuiește familia lexicală a cuvintelor **bun** (< lat. **bonus, bona, bonum**: bun), **a scrie** (< lat. **scribo, scribere, scripsi, scriptum**: a scrie) și **vecin** (< lat. **vicinus, vicini**: vecin).

A

caput, capitis
pectus, pectoris
nagus, nasi
barba, barbae
pes, pedis

B

parens, parentis
filius, filii
filia, filiae
nepos, nepotis
gener, generi

Repere ale învățării

În limba română există două categorii de cuvinte de origine latină.

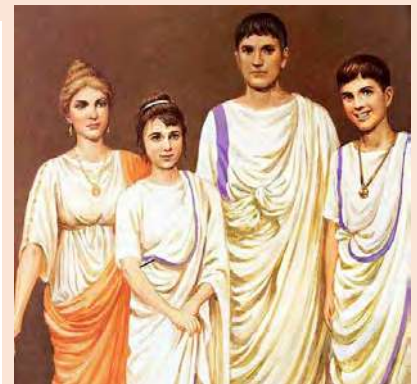
Cuvintele moștenite din limba latină, păstrate din generație în generație, de la vechii locuitori ai Daciei până astăzi, au suferit în timp modificări de formă (e.g. căderea consoanelor finale) și de înțeles. Cuvintele moștenite din latină, aparținând unor domenii diferite, fac parte din vocabularul fundamental al limbii române.

e.g. lat. **homo** > rom. **om**, fr. **homme**, it. **uomo**

Cuvintele împrumutate din celelalte limbi romanice sau din latina medievală, pe cale cultă, preluate, mai ales în ultimele două secole, de cărturari, au fost supuse de multe ori unui proces de adaptare după modelul cuvintelor moștenite din latină.

e.g. rom. **glorie** < fr. **gloire** < lat. **gloria**

În general, cuvintele moștenite au suferit mai multe modificări decât cele împrumutate recent (ex. fig. 1). Uneori, același cuvânt latin a pătruns în limba română inițial pe cale populară, prin moștenire, apoi ca împrumut literar, creându-se astfel dublete etimologice (cuvinte cu aceeași rădăcină, cu forme diferite, dar cu înțeles identic sau asemănător, intrate în limbă pe căi diferite sau în momente diferite).

Familie romană

Latină	Română	
	moștenit	împrumutat
densus	des	dens
directus	drept	direct
hora	oară	oră
subtilis	subțire	subtil
deus	zău (interjecție)	zeu

Fig. 1

Zeii Iari, frescă din thermopoliumul de la Pompei, Italia

1. Ce cuvinte latinești împrumutate în limba română găsești din familia substantivului *salus, salutis* (salutare, sănătate) și din a verbului *studeo, studere* (a studia)?
2. Alegeți, fiecare dintre voi, să prezentați unul dintre cuvintele din lista următoare: *mamă, țară, dens, zi, zeu, pace, multitudine, cetate, prudent, pondere, a tolera, soră, trei, frumos, muzică, floare, a cânta, monument, a da, proxim, glorie, casă, posteritate, imagine, libertate, cognoscibil, părinte, onoare, republică, tată*.
Grupați-le astfel:
 - a. cuvinte moștenite;
 - b. cuvinte împrumutate.
3. Precizează care dintre enunțuri sunt adevărate (A) și care sunt false (F).
 - a. Cuvintele latinești moștenite au pătruns în limba română pe cale populară (romanizare).
 - b. Cuvintele latinești împrumutate au pătruns în limba română pe cale cultă (reromanizare).
 - c. Adjectivul latinesc *verus, vera, verum* (adevărat) a fost moștenit prin substantivul românesc *văr*, adică *văr primar, adevărat*. Tot de aici provine și substantivul *adevăr*.
 - d. Cuvintele latinești moștenite în limba română nu au suferit modificări de formă și de înțeles.
4. Extrage ideea principală din următorul fragment din *Letopisețul Țării Moldovei* al cronicarului moldovean Grigore Ureche, care formulează și argumentează latinitatea limbii române: „De la rămleni, ce le zicem latini, *pâine*, ei zic *panis*; *carne*, ei zic *caro*; *găina*, ei zic *galina*; *muiarea, mulier*; *fămeia, femina*; *părinte, pater*; *al nostru, noster* și altele multe den limba lătinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțelege”.
5. Exemplele oferite de cronicar sunt cuvinte moștenite sau cuvinte împrumutate?
6. Observă lista de cuvinte de mai jos.

Stabilește ce cuvinte au fost moștenite în limba română din cele latinești și grupează-le pe domenii, după modelul dat.

Model: *lupus, lupi* – viețuitoare

stella, stellae	venire	dies, diei	ursus, ursi	terra, terrae
humerus, humeri	gallina, gallinae	ventus, venti	aqua, aquae	annus, anni
lupus, lupi	manus, manus	frater, fratris	pulpa, pulpae	dormire
furca, furcae	cognatus, cognati	ramus, rami	hora, horae	arare
campus, campi	caseum, casei	cantare	nox, noctis	soror, sororis
dare	sol, solis	socrus, socrus	digitus, digiti	herba, herbae
brachium, brachii	panis, panis	flos, floris	farina, farinae	videre
tempus, temporis	prunus, pruni	fenestra, fenestrae	casa, casae	vacca, vaccae
audire	mons, montis	bos, bovis	malus, mali	auscultare
arbor, arboris	vulpes, vulpis	caelum, caeli	autumnus, autumnus	laudare
luna, lunae	vinum, vini	porta, portae	avunculus, avunculi	

Agricultura în Roma antică, mozaic

Muzica în Roma antică, mozaic

Știi că ...

- ... substantivul *filia, filiae* (fică) s-a moștenit în limba română sub forma *fie*, învechită și populară, păstrată în forme ca *fie-sa*? Din aceasta, cu sufixul *-ică*, s-a format *fică*.
- ... adjectivul *clarus, clara, clarum* (vestit, clar) s-a moștenit în limba română sub forma *chiar* și în expresia *apă chioară*, deformare din *apă chiară*, apă limpede, curată?
- ... adjectivul *omnis, omne* (tot, toată) este un cuvânt împrumutat sub forma elementului de compunere *omni-* (omniprezent, omniscient, omnivor)?
- ... prepoziția *trans* (peste) este un cuvânt împrumutat sub forma elementului de compunere *trans-* în *Transilvania, Transfăgărășan, transalpin, transfera* etc.?

Gândul zilei

- Nosce te ipsum!
(Cunoaște-te pe tine însuși!)
traducere a lui Cicero a unui vechi îndemn de pe frontispiciul templului lui Apollo din Delfi

Marcus Tullius Cicero (106 – 43 î.H.), bust în marmură, Muzele Capitoline, Roma

Cuvinte latinești în limba română

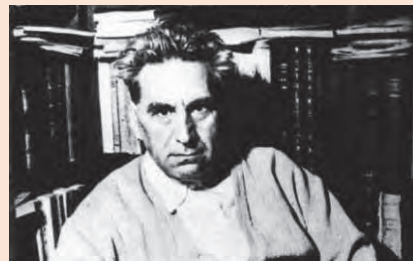
Dacoromanicae linguae Latina vocabula

Observ și descoperă

• Lucrează cu sursele de documentare

1. Citește în manualul digital fragmentul din lucrarea *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, în care George Călinescu descrie limba română.
2. Rezolvă cerințele date.
3. Ce cuvinte din text îți sunt necunoscute? Notează-le în caiet și află definiția și etimologia fiecăruia. Ce observi?
4. De ce crezi că autorul își începe opera despre istoria literaturii române cu fragmentul *Formarea limbii române*?
5. Cuvintele folosite ca exemple sunt moștenite sau împrumutate din limba latină?
6. Grupează cuvintele folosite de autor, în funcție de seriile semantice cărora le aparțin. Câte serii semantice ai identificat și care sunt acestea?

George Călinescu (1899 – 1965), scriitor și critic literar, a publicat *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* în anul 1941, la editura *Fundația Regală pentru Literatură și Artă*.

Repere ale învățării

Procesul de formare a limbii române a durat mai multe secole, timp în care s-au conturat trăsăturile caracteristice limbii române ca limbă romanică. Transformarea latinei populare a prezentat anumite particularități în nordul și sudul Dunării, impuse de rusticitatea vieții economice și sociale.

Poporul român este singurul care păstrează numele de **Romanus** pentru poporul însuși și pentru limba vorbită de el, limba română. Latinescul *Romanus* desemna inițial pe locuitorul Romei, apoi pe cetățeanul imperiului, indiferent de etnie.

Sunetele limbii române (sistemul fonetic) sunt esențial latine. În cuvintele latinești, accentul se află, de cele mai multe ori, pe aceeași silabă ca în cuvintele corespunzătoare românești.

Părțile de vorbire flexibile în latină sunt cinci, în română sunt șase (articolul nu există în limba latină), iar cele neflexibile sunt patru în ambele limbi. Sistemul flexionar al substantivelor este organizat, în limba latină, în cinci declinări, iar în limba română, în trei.

În română, verbul a preluat cele patru conjugări ca în latină, cu aceleași vocale tematice. Se păstrează cele trei moduri verbale personale (indicativ, conjunctiv, imperativ) și trei moduri nepersonale (infinitiv, gerunziu, participiu), pronume și numerale, adverb și prepoziții.

Esența vocabularului limbii române este de origine latină, **fondul principal lexical** cuprinzând peste 60% cuvinte care provin din limba latină. Criteriul de evaluare este reprezentat de frecvența utilizării cuvintelor de către vorbitori, de puterea lor de circulație.

Dintre miile de cuvinte cu etimologii diferite care formează inventarul lexical al limbii române, numai cele latine sunt indispensabile formulării adecvate și eficiente a unor diverse tipuri de enunțuri.

Fondul lexical transmis limbii române din latină are, la nivelul limbii comune, ponderea cea mai mare: cele mai multe prepoziții, conjuncții, adverb, pronume, numere, cuvintele cel mai des folosite în comunicarea de zi cu zi, cu semantismul și frazeologia cele mai bogate și capacitatea derivativă cea mai mare.

Cuvintele latinești aparțin seriilor semantice de circulație, care acoperă majoritatea domeniilor vieții materiale și spirituale: acțiuni cotidiene, om, părțile corpului, familie, locuință, obiecte casnice, alimente de bază, natură, vegetație, animale domestice și animale sălbatice, fenomene ale naturii, noțiuni de timp, culori etc.

Izolată de celelalte limbi romanice, limba română este cea mai conservatoare în privința fondului popular de cuvinte latinești. În timp, tendința dominantă a lexicului limbii române moderne a constat în creșterea numărului **neologismelor** de origine romanică.

